

A Békés Megyei Könyvtár Elektronikus Könyvtárának kialakítása

Az elektronikus könyvtár kialakításának előzményei

1997-2002

A nemzetközi könyvtári trendek hatásai a hazai könyvtárügy stratégiai céljai között megjelentek, kiemelkedő jelentőségű volt az informatika és a tartalomszolgáltatás fejlesztése. 2002-ben a NKÖM digitalizálási pályázat támogatásával kezdtük meg digitalizálási tevékenységünket. A pályázat révén kapott támogatás csak arra volt elegendő, hogy elkészítettük az OSZK Mikrofilmtárával a Békés c. megyei folyóirat 32 évfolyamának elektronikus változatát, melyet pdf formátumban kaptunk meg. Ez csak képfomátum, mellyel a folyóirat-védelmet megoldottuk ugyan, de szöveges keresésre alkalmatlan.

2003-2007-re vonatkozó stratégiai célok között szerepel a megyei könyvtárak értékes helyismereti állományának digitalizálása, melynek keretében részünkről első lépésként a Békés Megyei Könyvtár digitalizálási koncepcióját készítettük el 2003-ban.

A költségek szempontjából a digitalizálási tevékenységet például a Gallica projektnél állami támogatásból finanszírozták, mégpedig nagyon jelentős összeggel, kb. 30 millió francia frankkal, és 10 éven keresztül biztosították a projekt költségeit. Az ágazati stratégiai célok meghatározásakor már a pénzügyi fedezetet is biztosították. Hazai viszonylatban ez nem így működik. Magyarországon is több digitalizálási pályázatot írtak ki, mi eddig csak két alkalommal részesültünk támogatásban. A támogatás mértéke többnyire függ az intézmény fő tevékenységétől. Mi a kapott forrásokat arra fordítottuk, hogy a tárgyi feltételeket megteremtjük, azaz megfelelő eszközök és szoftverek álljanak rendelkezésünkre a digitalizálás elvégzéséhez.

Elektronikus könyvtárunk tartalmára vonatkozó elképzelésünket - azaz mi és hogyan kerüljön be – digitalizálási koncepciónkban és házi szabályzatunkban fogalmaztuk meg.

Digitalizálási koncepciónk

A 2003-2007. évre szóló koncepciónkban megfogalmazott **célunk** nagyrészt megegyezik, ill. alig tér el más megyei könyvtárakétól: elsősorban helyismereti dokumentumok digitalizálását vállaltuk - a könyvtárügy stratégiai céljainak figyelembe vételével -, biztosítva a dokumentum, és tartalmának visszakereshetőségét. Ehhez az intraneten és az interneten új szolgáltatást hoztunk létre. A digitalizálás egyben az **állományvédelem** megoldását is jelenti, mivel az eredeti dokumentumok mentesülnek a túlzott igénybevételtől. Már eljutottunk oda, hogy az 1945 előtti folyóiratok fénymásolását sem engedélyezzük a további károsodás elkerülése végett.

Az új, digitalizált dokumentumok **szabványos megjelenítéséhez** az ISO 8879 (SGML) szabvány előírásait vesszük figyelembe. A különböző dokumentumok feldolgozása során törekszünk arra, hogy egységes technológiát alkalmazzunk.

Kényes pontja a koncepciónak a **szerzői jog** kérdése. Jellemzően szerzői jog hatálya alá már nem eső művek kerültek be a koncepciónkba, de számba vettük azokat a lehetőségeket is, ha a szerző hozzájárulásával rendelkezünk. Ugyanakkor volt rá példa egy könyv digitalizálásának felmerülésekor az egyik szerző olyan magas összeget kért jogdíj gyanánt, hogy kellő anyagi háttér hiányában lemondtunk erről az elképzelésünkről.

Digitalizálásra a **helyismereti dokumentumok** közül a 19. században megjelent helyismereti monográfiákat – összesen 3 van -, a helyismereti időszaki kiadványokat, a helyismereti mikrofilmeket és az értékes, kuriózumnak számító műveket vettük számba.

Az információs-kommunikációs technológia fejlődésével igyekszünk lépést tartani. Az ilyen jellegű pályázatokon igyekszünk részt venni annak reményében, hogy a támogatások révén megvalósulhatnak terveink. Digitalizálási koncepciónk az elektronikus könyvtárunk ismertetőjében megtalálható: az ek.bmk.hu címen.

A most készülő házi szabályzatban próbáljuk **digitalizálási elveinket** megfogalmazni, ehhez tájékozódunk más intézmények digitalizált dokumentumairól és arról, hogy milyen digitalizálási gyakorlatot alakítottak ki. Részünkről lényeges szempont, hogy elsősorban az első, eredeti kiadású dokumentumokat digitalizáljuk. Törekszünk arra, hogy bár nincs még ugyan magyar szabvány, de szabványos formában történjen a digitalizált dokumentum feldolgozása, metaadatokkal történő ellátása (XML).

Az egységes szerkezet kialakítása érdekében ugyanazokat a szoftvereket alkalmazzuk más és más dokumentum digitalizálása esetén.

Könyvek esetén oldal alapú, folyóiratok esetén pedig cikk alapú feldolgozást végzünk, a megjelenítésnek megfelelően. Tervezzük az elkészült digitalizált dokumentumaink országos rendszerhez történő csatlakoztatását (NDA).

Digitalizálási projektünk ismertetése

Az IHM-ITP-8 pályázat elnyerésével projektet hoztunk létre a pályázat megvalósítására. Mi a digitalizálást úgy értelmezzük, hogy az eredetivel tartalmilag megegyező dokumentumokat hozunk létre, melyek az Interneten is elérhetők, és biztosítjuk bennük a teljes szövegű keresést. Az első feladatunk Haan Lajos Békésvármegye hajdana c. 1870-ben Pesten megjelent 636 oldalas kétkötetes könyv, és a mikrofilmen levő Békésmegyei Közlöny 1874-1876. közötti három évfolyam digitalizálása volt. Szeretnénk röviden bemutatni, milyen állapotúak ezek a dokumentumok, milyen módon kellett kezelniük őket. A helyismereti információk nagyon fontos elemei a történelmi adatok, információk. Az első, eredeti kiadású, történelmi monográfia digitalizálásával a helyismereti általános és magasabb szintű (kutatói) igények kielégítésére törekedtünk. A digitalizálás folyamán, pontosabban a korrektúrázaskor tapasztaltuk, hogy részleteiben a monográfia nyelvezete, szövegezése nem következetes.

A monográfia jellegzetes terméke ennek az időszaknak, az első kötet maga a megye történetének leírása, második kötete pedig latin nyelvű okmánytár, melyet forrásként kutatót a szerző. Jelentősége egyrészt abban van, hogy bár nem egy hivatásos történétíró készítette, ez az első megyére vonatkozó történelmi munka, másrészt a szerző különböző levéltárakban végzett kutatásokra alapozta művét. (Szakértőt kérdeztem meg az okmányok megbízható hitelességéről, aki elmondta, hogy a magán levéltárakban folytatott kutatások úgy történtek, hogy a történelmi társulat tagjai két-három napra úgymond megszálltak egy-egy ilyen magánlevéltárat és kimásolták a szükséges adatokat). Az már más kérdés, hogy a források zömükben latin nyelvűek és 1067-1808 között keletkeztek. Az akkor használt latin nyelv is fejlődésen, változáson ment keresztül, mely az okmányokban nyomon követhető.

Kritikus esetek

Nadányi János. Született Kőrös Ladányban 1640 körül. Atyja volt Mihály, ki 1659. eszt. mint Barcsai Ákos hive lefejeztetett. János a papi pályára adván magát, miután a külföldi egyetemeken, nevezetesen Leidenben tanulmányait befejezte, először nagyenyedi tanárrá, azután nagybajomi lelkeszé lett. Mint ilyen meghalt 1770. eszt. táján.

Szent András.

Magyar falu, fekszik Szarvashoz egy órányira, az egyesült hármás Kőrös mellett, mely a falut félhold formában körül folyja.

*) Sz, András mellett van Hék pusztá. Ugy látszik, hogy csak Fehér György vagy annak valamely másolója írta azt le az ezredetiből hibásan Heemnek.

impensis, duas curias nobilitares in possessione Kamwth in Comitatu de Bekes exist. habitas, que nobilium Gregorii de Warsan et Demetrii Nagh de dicta Kamwth preuissent, sed ex eo quod ydem Gregorius et Demetrius hoc superiori anno, quo rustici et populares

Békésmegye tisztikara előtt Simay Ferencz és Gáspár Tarsa, Edeles, Szarvas, Fás, Káka és Félhalom birtokaikra nézve barátságos egyességre lépnek.
Kamut. 1533.

fassus est in hunc modum : quod cum nobilis Franciscus de Sima possessiones Tarsa, Edeles, Szarvas, Faas, Kaaka in Cottu de Békés existentes habitas, quae ad eum iusto iure et titulo pertinerent, iure mediante aquiren. obtinere et adipisci in suamque iurisdictionem detorquere niteretur, proborum virorum compositione et ordinatione in talem devenissent concordiae rationem: quod iam praefatus Franciscus Simai, quamdiu in humanis ageret, pro iam dictis portio-

A másik vállalásunk, egy mikrofilmtekercsen levő folyóirat három évfolyama az első szám megjelenésétől számítva. Az 1874-ben indult folyóirat első évéből 48 szám, 1875-ben 101 szám és 1876-ban 105 szám került digitalizálásra. A folyóirat sajnos eredetileg sem teljes, de a meglévőket 2 kivételével hiánytalanul digitalizáltuk 1035 A3 méretű oldal, 3410 cikk terjedelemben. Ezt a pozitív filmet 1975-ben vásároltuk az OSZK Mikrofilmtárától, mivel papíralapú újságként ebből csak pár évnyi van meg könyvtárunkban. Sajtótörténeti szempontból az első olyan jelentős folyóirat, mely Békéscsabán jelent meg huzamosabb időn keresztül. A közel harminc éves mikrofilmet az elmúlt évek folyamán gyakran használták, több mikrofilm leolvasót túlélte. A film már kopottá vált az erős igénybe vételtől, és úgy gondoltuk, a digitalizálással állományvédelmét is megoldjuk. A munka folyamán rá kellett jönnünk, hogy digitalizálás szempontjából milyen rossz minőségűek a felvételek, némely oldal túl sötét, vagy az a probléma, hogy a következő oldal nyomása, a hirdetések kerete átüt, és emiatt nem, vagy alig lehet kiolvasni a szöveget. Problémát jelentett az is, hogy bekötött folyóiratokról készítették a filmet, nem egyenesek sorok, néhol a gerincnél a szöveg kiolvashatatlan, de van letépett sa-

rok, ahol nem lehet pótolni a szöveget. Ugyanaz a folyóiratszám, illetve a belső oldal akár kétszer is ismétlődik.

Az OSZK Mikrofilmtárától azt a felvilágosítást kaptuk, hogy sokkal jobb lenne negatív filmet alkalmaznunk digitalizálásra. Tájékozódásunk során kapcsolatba kerültünk olyan magánvállalkozásokkal, akik bér munkában elvégezték volna a mikrofilm szkennelését nem csekély összegért, amelyet a pályázat költségvetéséből nem tudtunk kiszorítani. Elég gazdag a helyismereti folyóiratokból álló mikrofilm-állományunk, ezért úgy döntöttünk, mi próbálkozunk a digitalizálással.

A digitalizálás folyamata

A pályázati támogatásokból – és önerőből – a digitalizáláshoz szükséges eszközöket és szoftvereket szereztünk be. Többek között egy file-szervert, a nagy méretű kép- és munkaállományok tárolására, 4 munkaállomást a folyamatos munkavégzés biztosítására, valamint egy Canon MS 300 mikrofilmszkennert. A karakterfelismerést a FineReader karakterfelismerető programmal, a képek retusálását a Paint Shop Pro programmal végeztük. A szövegszerkesztési munkákhoz Microsoft Word programot vásároltunk. A pdf formátumú állományok létrehozásához az Adobe Acrobat programot alkalmazzuk.

A könyvek XML formátumának létrehozása lényegesen egyszerűbb volt, mint a folyóiratoké, melyek formátuma összetettebb, nehezebben visszaadható.

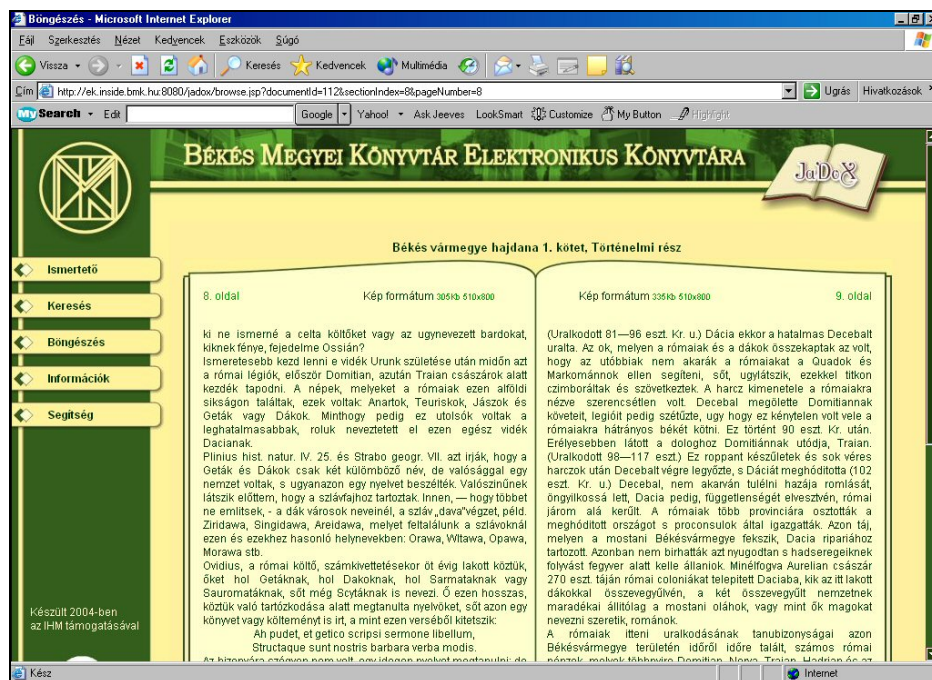
*(Szerző, előadó: Toldi Klára
e-mail: toldik@bmk.hu)*

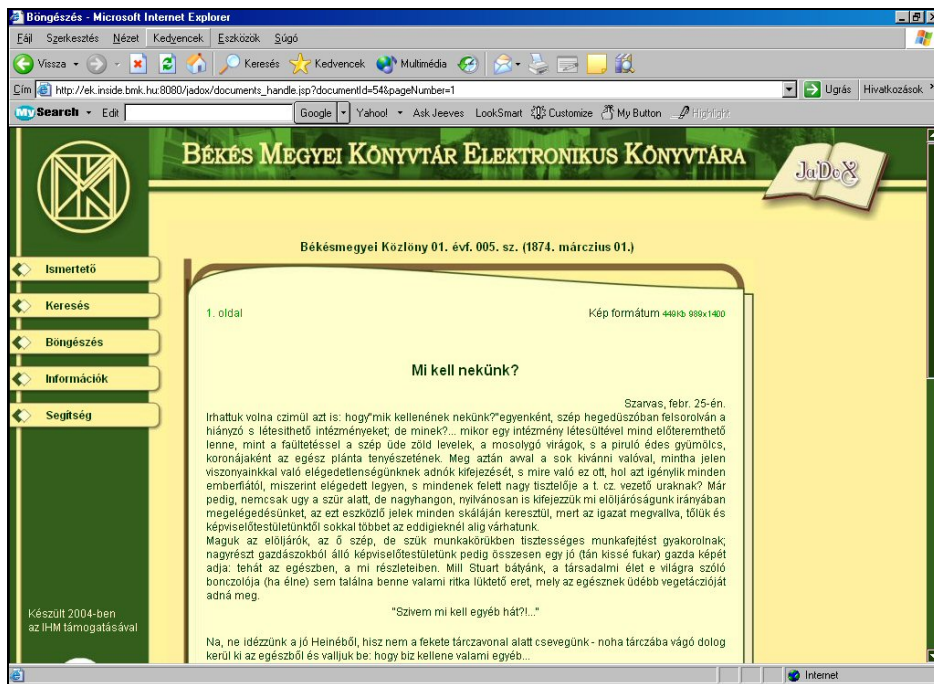
Az elektronikus könyvtár kialakítása

Elektronikus könyvtárunk kialakításakor döntő szerepet játszottak az IHM-ITP-8-as pályázat által megszabott feltételek. E feltételek szerint **a digitalizált anyagot szövegesen visszakereshetővé és az interneten hozzáférhetővé kellett tennünk**. A pályázat által megszabott határidő rendkívül rövid volt. Nem rendelkezünk a kialakításhoz szükséges tapasztalatokkal, ismeretekkel. Ismeretszerzés céljából az INKA által szervezett tanfolyamokon vettünk részt. Digitalizálásban jártas, elektronikus könyvtárakkal rendelkező intézményeket kerestünk meg. A debreceni egyetemi könyvtár és hódmezővásárhelyi városi könyvtár munkatársai segítőkészségének köszönhetően további ismeretekre tettünk szert. Ez azonban kevés volt a munka gyors és szakszerű lebonyolításához. Az OSZK a digitalizálási munkák megkezdésekor még nem tudott pontos tájékoztatást adni, hogy mikorra készül el az eleMEK. Tapasztalatok híján és a szoros határidő miatt **az IKRON Kft szakértőinek bevonásával alakítottuk ki az elekt-**

ronikus könyvtárunkat. A választás nem véletlenül esett rájuk, a hódmezővásárhelyi városi könyvtárban tett tapasztalatcsere alkalmával jó referenciát kaptunk róluk. Az interneten történő publikáláshoz szükségünk volt egy, a célnak megfelelő web-szerverre is. Egy IBM (Pentium4 2.8 GHz, 1 GB ECC DDR RAM, 2X 36 GB SCSI HDD) szerver megvétele mellett döntöttünk. Ez ugyan a hosszú távú céljainkat ugyan nem fogja kielégíteni, de mivel kevesebb támogatást nyertünk a pályázaton, mint amennyire szükségünk lett volna, így be kellett érünk ezzel a konfigurációval. A szerverre linux operációs rendszert (Debian disztribúciót) és Apache web szervert telepítettünk. **A digitalizált anyag publikálását az IKRON Kft-től vásárolt JaDoX nyílt szabványokon alapuló, platform-független dokumentumkezelő rendszerrel oldottuk meg.** A beszkenelt dokumentumok szövegfelismerési és korrektúrázási eljárások után szöveges dokumentumként állnak rendelkezésünkre. A dokumentumokat feltöltöttük a JaDoX szerver *relációs adatbázisába* (PostgreSQL). A JaDoX szerkesztő grafikus felülete segítségével történt a dokumentumok strukturálása, XML dokumentumokká alakítása. **A lekérdezést, a teljesszövegű visszakeresést a Monguz szerver, egy szintén nyílt szabványokon alapuló platform-független keretrendszer biztosítja, amely alkalmas távoli információforrások közös felületen való lekérdezésére is.**

A dokumentumok webes felületen történő megjelenítése, azok tagolásán, részekre való bontásán alapul. Számba vettük az összes lehetőséget, végül **a könyvek esetében az oldalalapú, a folyóiratok megjelenítése esetében a cikkalapú feldolgozás és megjelenítés mellett döntöttünk.** A site design-ját is ennek megfelelően alakítottuk ki. Az alábbi ábrákon ez jól látható:

A múlt századi dokumentumok digitalizálása esetén a **szöveges megjelenítés mellett fontosnak tartottuk a képi megjelenítést is**. Így egyaránt biztosítottuk a dokumentum hűségét és a szöveges visszakereshetőséget.

A felhasználók szemszögéből ennek a megjelenítésnek is vannak korlátai. Felhasználói oldalról jogos igényként merül fel a digitalizált dokumentumok letöltése. **A dokumentumokat PDF és TXT formátumban is publikálni kívánjuk**. A TXT formátumban történő publikálásra sokan felkaphatják a fejüket. Napjainkban egyre ritkábban használják ezt a formátumot. El kell azonban ismernünk, hogy ez az a formátum, amelyet minden szövegszerkesztő program ismer és kezel. Ez meglehetősen nyomós érv a formátum használata mellett. A másik ok, hogy ennek a létrehozása igényli a legkevesebb munkát, mivel a karakterfelismertetést követően a mentés TXT formátumban történt, továbbá az általunk használt XML formátumból is egyszerűen generálható. A harmadik ok a vakos felület létrehozásának szükségessége. A karakterfelolvasó programoknak a TXT formátumú dokumentumok kezelése nem okoz gondot, úgy mint például a PDF formátumúaké. Az a felhasználó, aki a dokumentum eredeti formájára kíváncsi, megtekintheti, letöltheti a JPG formátumot, hiszen az oldalak / cikkek webes megjelenítésekor az oldal illetve a cikk fölött megjelenő hivatkozásra történő kattintással az aktuális oldal JPG formátuma megjeleníthető/letölthető. A folyóiratok képfarmátumának létrehozásakor különösen figyelembe kellett vennünk a láthatóságot, a nyomtathatóságot és a folyóirat eredeti méretét és a létrehozandó állomány méretét, hiszen a mikrofilmen lévő anyag minősége a legjobb jóindulattal sem nevezhető jónak. A felhasználónak azonban használható minőséget kell nyújtanunk. E-miatt **az interneten szokásosnál magasabb DPI felbontásban, kb. 400-500 Kbyte-os méretű képeket publikáltunk**.

A felhasználó az elektronikus könyvtár dokumentum csoportjai, dokumentumai között a „Böngészés” menüpont alatt válogathat. Egy adott dokumentum kiválasztását követően megjeleníthető annak tartalomjegyzéke vagy a felhasználó által megadott oldala. A tartalomjegyzékből a jegyzék megfelelő elemére történő kattintással juthatunk a dokumentum megjeleníteni kívánt részéhez.

A felhasználó számára többféle keresési módot igyekeztünk biztosítani. A csoportos keresés lehetőséget biztosít a felhasználó által kiválasztott dokumentum csoporton (összes dokumentum, folyóiratok, folyóiratok adott évfolyamai, könyvek) belüli keresésre. A csoportok

kialakítása a JaDoX szerkesztővel igény, és szükség szerint módosítható. A módosítást a digitalizáló könyvtáros végezheti el. A másik keresési lehetőség **a felhasználó által kiválasztott konkrét dokumentumban történő keresés**. A keresett szavak között „vagy”, illetve „és” logikai kapcsolat állítható fel.

A nevek keresése a régies névalakok miatt a felhasználónak problémát okoz, csökkenti a találati valószínűséget, ezért egységesítésükön gondolkodunk. A lehetséges megoldások számbavételekor index építése is szóba került.

A Békés Megyei Könyvtár elektronikus könyvtárának kialakításával egy új, érdekes, hasznos, folyamatos, szolgáltatást, véget nem érő munkát, vállalt fel. A munka eredménye nem látványos, de rendkívül hasznos mind a könyvtárosok mindennapi tájékoztatási munkájában, mind a kutatók, felhasználók, érdeklődők számára.

*(Szerző, előadó: Vincze Andrea
e-mail: vandi@bmk.hu)*